

УДК 371.3:812.12.7.

DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-332-336

АЛЫБАЕВА К. Б.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
АЛЫБАЕВА К. Б.
КНУ им. Ж. Баласагына
ALYBAEVA K. B.
KNU J. Balasagyn

ORCID: 0009-0007-1224-9910, SPIN-код: 7829-3469

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА АНГЛИС, ОРУС, КЫРГЫЗ ТИЛДЕРИН ҮЙРӨТҮҮДӨ ИЙРИМДЕРДИН РОЛУ

РОЛЬ КРУЖКОВ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ, РУССКОМУ, КЫРГЫЗСКОМУ
ЯЗЫКАМ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

THE ROLE OF CIRCLES IN TEACHING ENGLISH, RUSSIAN, KYRGYZ LANGUAGES
IN PRIMARY GRADES

Аннотация: Башталгыч класстарда тил ийримдеринин баланын жашоосунда чоң мааниси бар. Дал ушул мезгилде бала өзүнүн уникалдуулугуна умтулат, өзүн инсан катары сезе баштайт, чоң максаттарга умтулат. Бул каалоолор баланын жашоосундагы баардык чөйрөлөргө, өзүн теңдүүлөр арасында жашай берет. Бүгүнкү күндө сабактын да, кружоктордун да үйрөтүүнүн жаңы формаларына, өркүндөтүлгөн сабакка көп көңүл бурулууда. Бул окуучунун сабакка көңүл буруусун, ой жүгүртүүсүн, эмоциясын, кызыгуусун активдештирүүнүн жана алардын чыгармачылык менен алдынча иштей билүүсүн камсыз кылат.

Аннотация: В начальной школе языковые кружки имеют большое значение в жизни ребенка. Именно в это время ребенок стремится к своей уникальности, начинает чувствовать себя личностью, стремится к большим целям. Эти желания распространяются на все сферы жизни ребенка, сам он продолжает жить среди одноклассников. Сегодня большое внимание уделяется новым формам обучения, более продвинутым занятиям, как классным, так и Кружковым. Это гарантирует, что учащийся будет сосредоточен на уроке, активизирует свое мышление, эмоции, любопытство и заставит его работать творчески и самостоятельно.

Abstract: In elementary school, language circles are of great importance in a child's life. It is at this time that the child strives for his uniqueness, begins to feel like a person, strives for big goals. These desires extend to all spheres of the child's life, he himself continues to live among classmates. Today, much attention is paid to new forms of education, more advanced classes, both classroom and Kruzhkov. This ensures that the student is focused on the lesson, activates their thinking, emotions, curiosity and makes them work creatively and independently.

Негизги сөздөр: ийрим, чыгармачылык, эмоция, чөйрө, программа, сабак, мотив, мугалим, дидактика, процесс.

Ключевые слова: кружок, творчество, эмоция, среда, программа, урок, мотив, учитель, дидактика, процесс.

Keywords: circle, creativity, emotion, environment, program, lesson, motive, teacher, didactics, process.

Турмуш көрсөткөндөй, башталгыч класстарда англис, орус, кыргыз тилдерин нйрөтнндө кошумча кружоктордун мааниси чоң. Ушуга байланыштуу ар бир предметти өркндөтнн багытында кошумча сабактардын программалары кнн санап иштелип чыгууда. Окутуу процессинде предметтик ийримдер көңлгө алынып, ишке ашып келе жатса дагы, тилекке каршы айрым учурларда өз деңгээлинде өтнлбөй, максатына жетпей калган учурлар дагы кездешет. Педагогдордун кээде кружокторго маанир бербей, анын эффетивдннлгтннө ишенбей мамиле жасашы учурда дагы аталган иш-чараны артка тартып келет. Мектепте дайыма башталгыч класстарда кружокторду уюштуруу татаалдыктарды жаратат жана чоң жоопкерчиликти талап кылат. Мында жаш жеткинчектин ар тараптуу көндмдөрнн, билгичтиктерин арттыруу зарылчылыгы жаралат. Ошондуктан, кружоктук иштердин жетиштнн деңгээлде, тийиштнн убакта жнргнзлбөгөнднн, баланын билим алуусуна, аң-сезиминин кабылдоосуна терс таасирлерин тийгизет. Демек, башталгыч класстын окуучуларынын днйнөтаанымын арттырууда, билим алуусуна кружок өтө актуалдуу десек жаңылышпайбыз.

Окуу процессинде сабактан тышкары кружокторду уюштуруу (класстык-сабак формасынан айырмаланып) башталгыч класстардын билим алуусуна. катышуучулардын жетишкендиктеринин натыйжаларын баалоого чыгармачыл өңттөн кароону талап кылат. Башталгыч класстарда кружокторду камсыздоо, сабактан тышкары окуу ишмердннлгтнн өстнрнн боюнча программаларда анын формасы менен коюлган максаттар жана кннлгөн натыйжалардын мазмуну терең ойлонуштурулуп тнзлншн зарыл. Педагог, Каракол шаарында көп жыл мугалимчилик кесипти аркалап келген А.Асанбаева өзнннн кружокторду уюштуруудан кийинки көп жылдык тажрыйбасынан кийин мындайча жыйынтыкка келген: —Кошумча сабак процессиндеги окуучулардын өз алдынча иши – бул мугалимдин тнздөн тнз катышуусуз, бирок анын тапшырмасы боюнча ал нчнн атайын бөлннп берилген убакта аткарылуучу иш, мында окуучулар тапшырмада коюлган максатка жетнн нчнн өздөрнннн багытталып чымырканышкандыгын көрсөтнн жана акыл же кнч аракеттеринин (же экөөннн тең) натыйжасын тигил же бул формада туюнтуу менен сезимднн умтулушат! [1.5]. Психологдор Л.Н.Рубинштейн, А.Т.Каволева, В.Н.Мясиаеванын жыйынтыгы боюнча: Инсандын структурасына дидактикалык таасир этнн системалуу жана багыттуу болушу керек. Баарыбызга белгилнн болгондой, пикир алышуу - коммуникациянын формасы. Ал эми окуп - нйрөннн коом талап кылгандай адамдардын өзнннн аң сезимин өстнрнндөгн тарыхый, шартталган ишмердннлгктнн тнрн. Бул жол менен аң сезимднн инсан катары өнннн болот, адамзатта теориялык, практикалык тажрыйба артат. Ар бир өснп келе жаткан муун өткөндөрднн тажрыйбасын даяр тнрдө алат, ошол билимдерге ээ болот, аны өздөштнрөт. Мына ушунун өзнн окуп нйрөнннннн аракетинин же ишмердннлгтнннн мотиви жана максаты болуп эсептелет. Мектепте англис, орус, кыргыз тилдерин тереңдетип окутуу максатында кружокторду уюштуруп жатып, мугалим дайыма окуучулардын таанып-билнн жөндөмдннлгктөрнн эсепке алууга тийиш. Көбннчө аны аныктоого интуйтивднн мамиле колдонулат. Класстын, ошондой эле, ар бир окуучунун таанып билнн мнмкннчлгктөрнннн реалдуу деңгээлин аныктоого, мугалим менен окуучунун ортосунда орнотулуучу, дайыма

болуучу, ар тиркни карама-каршы байланыш жардам берет. Окуучулардын ийгиликтеринин динамикасын эсепке алуу маанилгн, мында начар окуган окуучулар менен көп иштешнгсн зарыл. Пассивднн мамиле окуучулардын окууга кызыгуусун төмөндөтөт жана чабал окуучулардын таанып билгн жөндөмднглктөрнн өнктнрнгтө тоскоолдук кылат. Тил кружокторунун жетекчиси, эреже катары, сабактарды класстан тышкары өтнп, өздөрн берген билимдерди гана сурашат, а бул болсо окуучулардын таанып-билгн жөндөмднглктөрн тууралуу толук картинаны тнзбөйт, ошондуктан, алардын окуу ыктарын, б.а. окуучулардын таанып-билгн ишмердигинин ыктарына ээ болуу даражасын ченөөнн да нйрөннн керек. Жоопторду анализдеп жатып, мугалим, алардын өз алдынчалык деңгээлин, аларды даярдоодогу жана баяндоодогу ой жнгртнн жана элестетнн аракеттери, тапшырмаларды аткарууга чыгармачылык мамилеси эсепке алынууга тийиш. Башкача айтканда, профессионалдык ыктарыды өнктнрнн, тнрднн окуу кырдаалдарында көрсөткнчтөрднн кеңири чөйрөсн боюнча окуучулардын мнмкнчнглктөрнн диагностоо талап кылынат. Англис, кыргыз, орус тилдерин нйрөтнндө таанып-билгн процесстеринин өннгнн деңгээли (кабылдоо, элестетнн, эске тутуу, ой жнгртнн, көңгл буруу, сөз), инсандын мотивациялык-эрктик жана эмоционалдык чөйрөсн, ошондой эле, андан келип чыккан окуу ишмердигинин компоненттери (тнз жана кыйыр тншннднрнндөн окуу материалдарынын мазмунун айкындоо жана материалды активднн колдонуу даражасына чейин ээ болуу) окуп-нйрөнгөнднктнн негизинде жатат. Бул көрсөтнлгөн талапка маани бербөө окуучулардын сезимсиз иштөөсннө, иштин максатын тншннбөй туруп, аны аткарууга туш келди аракет жасоосуна алып келет. Ал өз учурунда убакытты текке сарп кылып, окуучунун өз алдынча иштөө жөндөмднглгтнн төмөндөтөт. Өз алдынча аткарылуучу иш ар бир окуучудан терең ойлонууну жана жогорку даражадагы чыгармачылык менен иштөөнн талап кылышы керек» [2.56]. Ал жактын көйгөйн тууралуу белгилгн орус А.Е.Кондратенков мындайча белгилегени бар: «Ири маданий жана илимий борборлордон алыс болгон, аз комплектнн, өзгөчөлөнгөн турмуш-тиричиликтик, өзгөчө нравалык чөйрөсн бар, мектепке чейинки жана мектептен тышкаркы тарбия берннчн мекемелери жокко эсе болгон, акырында айыл турмушунун бирден - бир өзгөчөлгн болгон айыл чарба эмгеги менен жаратылыштын жакындыгы»,- деп айыл мектептерине мннөздөмө берген [6.23]. Сабактан тышкары окуу ишмерднглгтнннн мааниси жана негизги максаты окуучунун кызыкчылыктарын, шык-жөндөмнн, ынтаасын өнктнрнн нчнн жана бош убактысын акылга сыярлык, туура уюштурушу нчнн кошумча шарттарды тнзнн болуп саналат. Ошону менен бирге ишмерднглгктнн формасы жана мазмуну педагогдун таалим-тарбия бернн ишмерднглгтнннн максатына, милдеттерине жана натыйжаларына туура келнгтө тийиш. Сабактан тышкары таалим-тарбия берннчн окуу ишмерднглгтнннн натыйжалуулугу: окуучулардын социалдык билимдерге ээ болушу, негизги баалуулуктарга карата оң мамиленин калыптанышы, өз алдынча коомдук иш-аракет тажрыйбасына ээ болуу. Сабактан тышкары окуу ишмерднглгтнннө бөлнннчн убакыт окуучунун жана ата-эненин каалоосу боюнча эркин тандап алуунун негизинде аныкталат жана класстык-сабактык формадан айырмаланып, ийримдер, секциялар, экскурсиялар, диспуттар, тегерек отурумдар, конференциялар, илимий коомдоштуктар, олимпиадалар, мелдештер, издөө жана илимий изилдөө ишмерднглгтнн ж.у.с. тнрнндө жнзөгө ашырылат. Тил боюнча ийримдердеги билгичтиктердин калыптанышы:

Сабактын максатын билгн, аны аткаруу жолун изилдөө, өзнндө мурда болгон (көбннчө турмуш тиричиликтеги) билимине, билгичтикке таянат. Ишмерднглгктөгн каталар болот, аны сыноо жасоо менен аткарат;

Тапшырманы аткаруу жолу жөнүндөгү, мурдагы билгендерин колдонуу жөнүндөгү жана иш аракеттеги көндүмдөрдүн атайын эместиги жөнүндөгү билимдер;

Сабактар үчүн зарыл болгон кээ бир жогорку деңгээлде уюштурулган көндүмдөр (М: өзүнүн ишмердүүлүгүн пландоо, уюштургуч билгичтиктери)

Жогорку деңгээлде өнүккөн билгичтиктер Ишмердүүлүктө билимди, билгичтикти чыгармачылык менен колдонуу, ийгиликке жетүү жолунун максатын эле койбостон, мотивин да тандоо

Чеберчилик (мастерство) Түрдүн билгичтикти, көндүмдүн, билимди ишенимдүү түрдө чыгармачылык менен пайдалануу Нйрөтүндөгү билгичтик – объект менен болгон жөнөкөй аракет.

В.А.Сухомлинский «Мугалимдин бош убактысы жок. Эмне себептен? Эң башкысы, менин көз карашымда, ата-энелердин педагогикалык маданиятынын төмөндүгүнөн жана жоопкерсиздигинен атасынын жана энесинин милдети болгон нерсени көп учурда мугалим иштөөгө аргасыз болгондукта жатат. Ата-энелер биринчи насаатчылар жана педагогдор болсун, алардын сак, сергек байкоолорунун жана көзөмөлүнүн алдында балдарда эч убакта жалкоолук жана шалаакылык туулбасын деген максатты көздөп, биз ата-энелер менен болгон ишке ушунчалык чоң көңүл бурабыз» [9.234] – деп баса белгилеген.

Башталгыч класстарда тил ийримдеринин баланын жашоосунда чоң мааниси бар. Дал ушул мезгилде бала өзүнүн уникалдуулугуна умтулат, өзүн инсан катары сезе баштайт, чоң максаттарга умтулат. Бул каалоолор баланын жашоосундагы баардык чөйрөлөргө, өзүн теңдүүлөр арасында жашай берет.

Бүгүнкү күндө сабактын да, кружоктордун да нйрөтүнүн жаңы формаларына, өркүндөтүлгөн сабакка көп көңүл бурулууда. Бул окуучунун сабакка көңүл буруусун, ой жүгүртүүсүн, эмоциясын, кызыгуусун активдештирүүнүн жана алардын чыгармачылык менен алдынча иштей билүүсүн камсыз кылат. Учурда билим берүү мекемелеринде өтүлүп жаткан кружоктор аркылуу билим берүүнүн деңгээлин жогорулатуу, окуучулардын чыгармачылыгын өркүндөтүү, ар кандай кырдаалдардан чыга билүү, өзүн жана курчап турган чөйрөнү баалай билүү, маданияттуулук, сабырдуулук, эмгекти сүйүү, өз алдынча чечим кабыл алуу, алынган билимдерди турмушта колдоно билүү сыяктуу сапаттар ишке ашырылат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

Башталгыч мектепте илимий түшүнүктүн калыптандырууда өз алдынча иштерди уюштуруу.

Асанбаева А. Нарын Мамлекеттик университетинин илимий журналы. 2016.№4.23

Бекбоев И.Б., Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери, Бишкек «Педагогика века», 2004.

Бекбоев.И.Б., Н.И.Ибраева «Математика» 2-класс, 3-кл, 4-кл. Мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б. 2011.

«Зомбулуксуз мектеп» программасы боюнча класстан тышкары иш-чараларын өткөрүүнүн усулдук окуу куралы. – Б.: 2013. – 210 бет.

Жунусалиев Б., Бекчороева Ж. Турмуш сабактары. Бишкек. 2012

Кондратенков А.Е. Сельская школа: проблемы и перспективы. 2010. - №10. - С.23.

Коменский Я.А. Педагогическое наследие. М., Педагогика. 2013.

Подласый, И.П. Педагогика. В 2-х т. Т. 1. Теоретическая педагогика: Учебник для бакалавров / И.П. Подласый. - М.: Юрайт, 2013. - 777 с.

Суходлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. Педагогика. М.2008
Төрөгелдиева К.М «Келечектеги математика мугалимдерин даярдоо системасын моделдештирнн» Б.2007.ж